

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Family matters: a multi-perspective approach to the link between parenting and offspring mental health problems

Kullberg, M.L.J.

Citation

Kullberg, M. L. J. (2022, September 22). *Family matters: a multi-perspective approach to the link between parenting and offspring mental health problems*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3463704>

Version: Publisher's Version

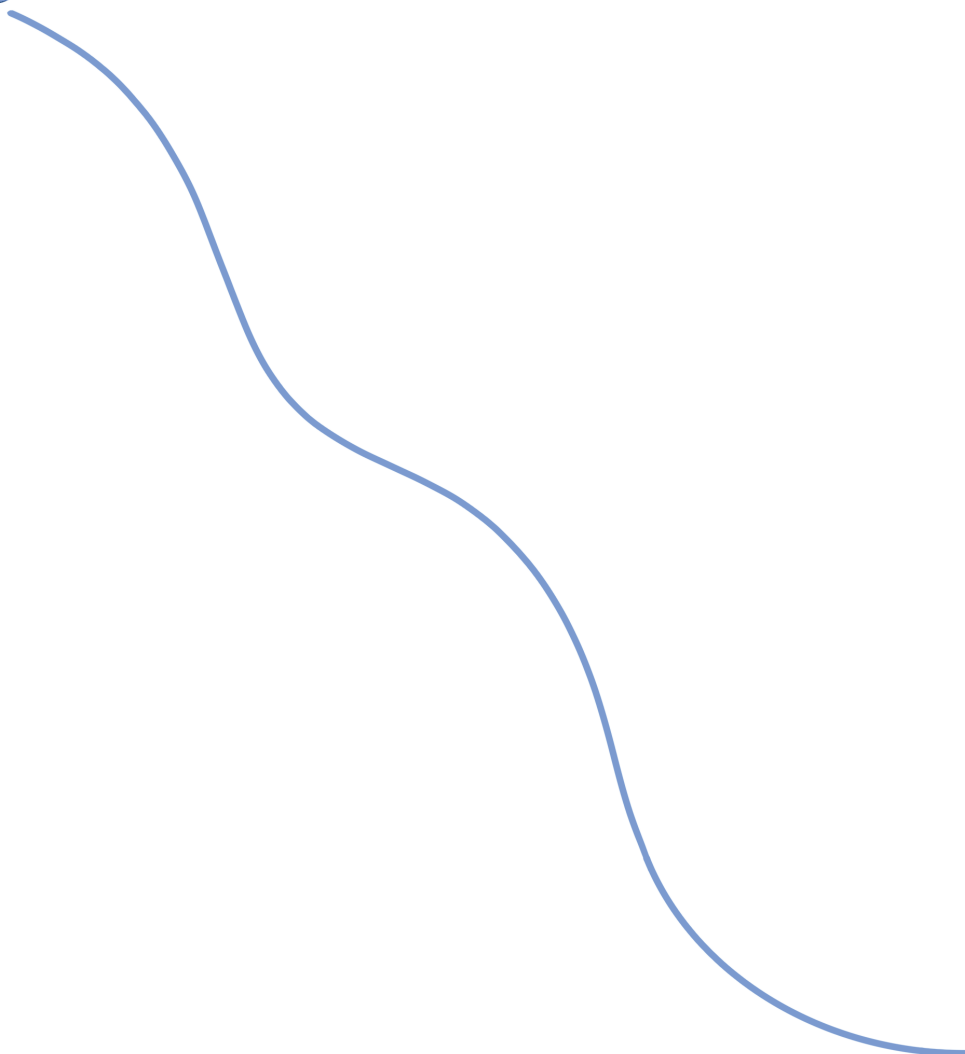
License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3463704>

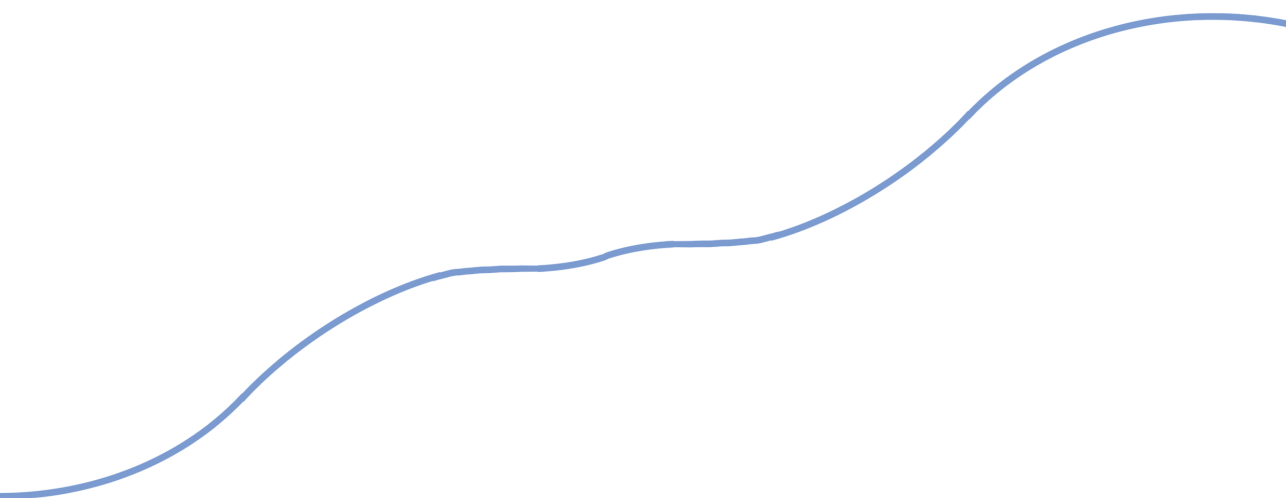
Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

9

Appendices

Nederlandstalige samenvatting

Family Matters

De relatie tussen ouderschap en psychische problemen vanuit meerdere perspectieven

In dit proefschrift staan de bevindingen beschreven van onderzoek naar ouderschap en psychische problemen, met name bij kinderen. Het doel is om de oorzaken, ontwikkeling en overdracht van veelvoorkomende psychische problemen beter te begrijpen om zo bij te kunnen dragen aan preventie- en behandelstrategieën van psychische stoornissen. Om een beter beeld te krijgen van de relaties tussen negatieve opvoedervaringen en psychopathologie van gezinsleden zijn drie onderzoeksstrategieën gebruikt: (1) Het onderzoeken van meerdere gezinsleden: broers en zussen, vaders en moeders, (2) het toepassen van meerdere onderzoeksmethoden om zicht te krijgen op de ouder-kind relatie en (3) het toepassen van adequate (complexe) analysemethoden om inzichten op te doen.

Dit proefschrift bestaat uit drie delen: **Deel A 'Herinneringen aan de kindertijd'** van dit proefschrift gaat over de vraag of negatieve ervaringen in de relatie met ouders tijdens de kindertijd verband houden met internaliserende psychische problemen op volwassen leeftijd. Voordat we deze relatie onderzochten, hebben we de psychometrische eigenschappen van de vragenlijst, 'Parental Bonding Instrument' getest (hoofdstuk 2). Bovendien is onderzocht of volwassen broers en zussen vergelijkbare of juist verschillende perspectieven hebben op de jeugdervaringen met hun ouders en of zij ervaringen van mishandeling delen (hoofdstuk 3 en 4).

Deel B 'Interactieve gezinnen' gaat over de invloed van psychische problemen van ouders en kinderen op de ouder-kind interactie. We onderzochten of internaliserende problemen, zoals angst- en somberheidsklachten en externaliserende klachten, zoals gedragsproblemen, samenhangen met hoe positief (warm) en negatief (kil of kritisch) ouders en kinderen naar elkaar zijn tijdens een zogeheten ouder-kind conflicttaak (hoofdstuk 5).

Het derde en laatste deel van dit proefschrift, **deel C 'Samen opgroeien'**, bevat twee studies in kinderen. Om de relaties tussen ouderschap en mentaal welzijn van adolescenten beter te begrijpen, beschrijft dit proefschrift ook de verbanden over de tijd heen. In hoofdstuk 6 maten we op verschillende momenten tussen negatief oudergedrag en emotionele en gedragsproblemen van het kind op 9, 12 en 16 jaar (hoofdstuk 6). Begin 2020 brak de COVID-19 pandemie uit. Welk effect heeft dat op opvoedervaringen en de stemming van ouders en adolescenten? Deze vraag beantwoorden we in hoofdstuk 7.

A. Herinneringen aan de kindertijd

Hoofdstuk 2 beschrijft de psychometrische eigenschappen van een vragenlijst over de band die kinderen met hun ouders hebben (Parental Bonding Instrument; PBI). De deelnemers aan deze studie waren 2069 Nederlandse volwassenen tussen de 26-75 jaar met een affectieve stoornis en een gezonde controlegroep uit de *Nederlandse Studie naar Depressie en Angst* (NESDA). De PBI onderscheidt drie dimensies van ouderschap, namelijk warmte, overbescherming en het gebrek aan autonomie ondersteuning (voorheen 'autoritarisme') van vader of moeder. De PBI laat meetinvariantie en statistische overeenkomsten tussen groepen op basis van sekse of psychopathologie zien, wat aangeeft dat gemiddelden en relaties betrouwbaar kunnen worden vergeleken tussen sekse- en deelnemers met een angst- of stemmingsstoornis versus deelnemers zonder psychische klachten.

Mannen rapporteren gemiddeld meer overbescherming van hun moeder en minder warmte van hun vader in vergelijking tot vrouwen. Bij vrouwen is dat anders. Zij rapporteren gemiddeld minder autonomie-bevordering van vader en moeder en minder warmte van moeder in vergelijking tot mannen. De deelnemers met een angst- of stemmingsstoornis rapporteren minder warmte en minder autonomie-bevordering. Met name de deelnemers die zowel een angst- als stemmingsstoornis hebben rapporteren meer overbescherming en minder warmte en autonomie-bevordering vergeleken met de deelnemers die alleen een angst- of depressieve stoornis hadden en vergeleken met de gezonde controlegroep. Wanneer we inzoomen op de rol van de vader en moeder, dan zien we dat volwassenen met een angststoornis minder autonomie-bevordering van moeder rapporteren in vergelijking met de depressiegroep en gezonde controlegroep. Volwassenen met een depressieve stoornis rapporteren minder warmte van hun vader in vergelijking tot de groep met angstklachten en gezonde controlegroep.

Al met al laat deze studie zien dat de PBI een adequaat instrument is om de band met vader en moeder in de kindertijd te meten en dat daarbij drie dimensies te onderscheiden zijn: warmte, overbescherming en autonomiebevordering. Het gemis van warmte en autonomiebevordering houden met name verband met angst en depressie in de volwassenheid. Hoe de band met ouders in de kindertijd is ervaren, kan een belangrijke rol spelen in angst en depressie in de volwassenheid.

De broers en zussen van een kind met negatieve opvoedervaringen hebben vanzelfsprekend een verhoogde kans om ook negatieve opvoedervaringen te hebben. Ze groeien immers veelal op in dezelfde omgeving en met dezelfde ouders. Het is nog onbekend in hoeverre *volwassen* broers en zussen soortgelijke herinneringen aan (negatieve) opvoedingervaringen delen. Bovendien is het, met

het oog op preventie, belangrijk om te weten of niet alleen de unieke opvoedervaringen, maar ook de gedeelde opvoedervaringen met broers en zussen iemands mentale welzijn kunnen beïnvloeden (Steinglass, 1987).

In **hoofdstuk 3** is de mate van overeenstemming in opvoedervaringen van volwassen broers en zussen onderzocht. Tevens hebben we een eerste poging gedaan om een antwoord te geven op de vraag: Wie worstelt er met problemen in het gezin ondanks de gedeelde negatieve opvoedervaringen en wie niet? We onderzochten daarom of de persoonlijkheidskenmerken extraversie en internal locus of control (de mate waarin iemand gelooft zijn/haar eigen leven te kunnen bepalen en verantwoordelijk is voor eigen succes) een bufferend effect hebben in de relatie tussen negatieve opvoedervaringen en angst- en depressieklachten. Dit onderzochten we in 256 Nederlandse gezinnen met ten minste één persoon met een depressie of angststoornis in de volwassenheid uit NESDA (N=596; leeftijden 20-78). Uit de resultaten bleek dat broers en zussen uit hetzelfde gezin bleken in grote mate gelijk in hun ervaring van de band met hun moeder en in mindere mate gelijkend in de band met hun vader. Zoals verwacht hangen naast eigen negatieve opvoedervaringen, ook de negatieve opvoedervaringen van broers en zussen gerelateerd aan verhoogde depressie- en angstklachten van het individu in de volwassenheid. Binnen gezinnen met negatieve opvoedervaringen met moeder (maar niet met vader) zijn personen met een internal locus of control relatief minder angstig (maar niet minder depressief), terwijl extraversie in deze context niet beschermend is tegen depressie of angstklachten.

Hoofdstuk 4 beschrijft de studie, eveneens in de broers en zussen van mensen met angst en/of depressieve klachten (NESDA; N=636), naar emotionele mishandeling, fysieke mishandeling en seksueel misbruik en de relatie met depressieve klachten in de volwassenheid. Broers en zussen uit hetzelfde gezin tonen de meeste overeenkomst in hun ervaren emotionele mishandeling en - in mindere mate - fysieke mishandeling. Dit betekent dat er een aanzienlijke kans is dat broers en zussen van de persoon die emotionele of fysieke mishandeling heeft meegemaakt, ook mishandeld is. Seksueel misbruik wordt daarentegen meestal door één persoon in het gezin ervaren. Om de mate van mishandeling en misbruik in het gezin te bepalen zijn de rapportages van broers en zussen samengenomen in een gemiddelde score per gezin. Resultaten lieten zien dat het gezinsgemiddelde van emotionele en fysieke mishandeling samenhangen met een toename in depressieve klachten van een persoon. Deze samenhang was er niet voor het gezinsniveau van seksueel misbruik. Daarnaast waren de depressieve klachten ernstiger bij personen die *meer* emotionele mishandeling rapporteren dan het gezinsgemiddelde. Het ervaren van meer emotionele mishandeling dan broer(s) en/of zus(sen) en de samenhang met verhoogde depressiviteit kan het 'zwarte schaapeffect' genoemd worden.

Deze bevindingen duiden erop dat *naast* individuele ervaringen met mishandeling in de kindertijd, de (zichtbare) ervaring van broers en zussen met mishandeling, zoals fysieke mishandeling, een andere cruciale risicofactor is voor depressieve klachten. De vorm van mishandeling die vaak achter gesloten deuren plaats vindt, namelijk het meemaken van seksueel misbruik, is gerelateerd aan depressieve klachten bij het slachtoffer zelf en niet zozeer bij diens broers en zussen.

B. Interactieve gezinnen

De bevindingen uit de onderzoeken beschreven in deel A, hebben nieuwe inzichten opgeleverd in de overeenkomsten en verschillen in opvoed- en mishandelingservaringen in de jeugd van volwassen broers en zussen en hoe deze ervaringen samenhangen met depressieve en angstklachten. Deze onderzoeken waren gebaseerd op zelfrapportages. Alhoewel dit een belangrijke bron van informatie is, kan de beleving van opvoeding en mishandeling in de jeugd gekleurd zijn door de huidige (emotionele) toestand of door recente ervaringen met ouders. Observaties van interacties tussen ouders en kinderen, zoals beschreven in **hoofdstuk 5**, hebben het voordeel dat er geen sprake is van een zelfrapportage bias, waardoor de onderzoeker subtiele affectieve en gedragsaspecten van ouder-kind interacties kan observeren en beoordelen die mogelijk niet worden vastgelegd in zelfrapportages.

In hoofdstuk 5 werden de interacties van vaders (N = 94), en moeders (N = 125) met hun kinderen (N = 224, leeftijd: 7,5-65,5 jaar) uit 137 gezinnen geobserveerd. We bekeken voor vaders en moeders of internaliserende en externaliserende problemen van de ouder en het kind invloed hadden op de hoeveelheid warmte en negativiteit in hun interactie met elkaar. Het is uit voorgaande studies bekend dat psychische problemen van een gezinslid invloed kunnen hebben op de sociale interacties binnen een gezin (add refs). Op basis van eerdere bevindingen in de gezinnen die deelnamen aan deze studie, werden de analyses gecontroleerd op een voorgeschiedenis van kindermishandeling van vaders, moeders en hun kinderen.

Internaliserende problemen (gedurende de afgelopen zes maanden) maken kinderen *minder* negatief naar hun vader, terwijl externaliserende problemen van het kind verband houden met *meer* negativiteit richting hun vader en het ontvangen van *minder* warmte van hun moeder. Externaliserende problemen van vaders zijn gelinkt aan *meer* negativiteit naar hun kind. Er werden geen verbanden gevonden tussen internaliserende klachten van vaders en moeders en de ouder-kind interacties, evenmin voor externaliserende klachten van moeders. De resultaten suggereren dat met name externaliserende klachten in kinderen en vaders een negatieve invloed kunnen hebben op de interacties binnen het gezin. Op basis van deze bevindingen

strekt het tot aanbeveling om gezinnen te ondersteunen met interventies om de interacties tussen ouders en kinderen te verbeteren en om externaliserende problemen (vroegtijdig) te behandelen om in de impact op het gezin te beperken.

C. Samen opgroeien

De studies naar de relaties tussen ouderschap en psychologische problemen beschreven in deel A en B hadden een cross-sectioneel design, de gegevens van de onderzochte personen werden op één moment verzameld. Met een dergelijk design kan de richting van de effecten niet precies worden vastgesteld ('leidt bepaald ouderschap tot bepaalde problemen bij het kind of kunnen bepaalde problemen bij het kind ook voor bepaald ouderschap zorgen?'). Bovendien blijft de vraag hoe ouderschap en mentaal welzijn van het kind elkaar over en weer beïnvloeden en zich over tijd ontwikkelen nog onbeantwoord. In Deel C worden daarom twee longitudinale studies beschreven naar opvoedervaringen en mentaal welzijn in de adolescentie.

In **hoofdstuk 6** zijn drie longitudinale modellen getest om de verbanden tussen negatief oudergedrag en emotionele en gedragsproblemen van het kind over de tijd te analyseren. In data van 5698 identieke adolescentie tweelingen uit de *Twins Early Development Study* (TEDS) vergelijken we de uitkomsten van twee varianten van het 'traditionele' *cross-lagged panelmodel* (CLPM), namelijk een *random intercept CLPM* (RI-CLPM) en een *monozygote twin-difference* versie van het CLPM (MZD-CLPM). De manier waarop alternatieve verklaringen worden uitgesloten in beide varianten is grotendeels overlappend, maar ook deels verschillend. Het belangrijkste verschil is dat de RI-CLPM controleert voor stabiele verschillen tussen personen waardoor effecten binnen een persoon over tijd bekeken kunnen worden. In het MZD-CLPM worden verschillen tussen tweelinghelften gebruikt om zo te controleren voor de invloed van genen en gedeelde omgeving. De belangrijkste bevinding is dat in alle drie de longitudinale modellen terugkwam dat kinderen van 9 jaar met gedragsproblemen later op 12-jarige leeftijd meer negatief oudergedrag ervaren. Deze bevinding is als enige consistent in de drie modellen, alle andere bevindingen verschillen tussen de modellen. De bevindingen van deze studie zijn een duidelijke aanwijzing (maar nog geen bewijs) voor een causaal verband tussen gedragsproblemen van het kind als het 9 jaar is en het ervaren van negatief oudergedrag als het 12 jaar is. Hoewel de twee varianten van het CLPM bedoeld zijn om causale gevolgtrekking te versterken, leiden ze niet tot dezelfde conclusies. Het is daarom belangrijk om voorzichtig te zijn met het trekken van causale conclusies over processen binnen gezinnen op basis van één statistisch model. De substantiële verschillen tussen modellen illustreren dus ook dat triangulatie van resultaten tussen meerdere (longitudinale) methoden essentieel is om uitspraken te kunnen doen over causaliteit.

In maart 2020 heeft de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) het nieuwe coronavirus (COVID-19) uitgeroepen tot een wereldwijde pandemie. Daarom werden wereldwijd maatregelen getroffen om de verspreiding van het virus tegen te gaan. Het noodgedwongen thuisblijven en afstand van elkaar houden hadden onvermijdelijk een enorme impact op het dagelijks leven. In de tweede studie in sectie C (**hoofdstuk 7**) staan de bevindingen beschreven van een studie die de dagelijkse stemming en opvoedervaringen van adolescenten en hun ouders vergelijkt tussen een periode voor en tijdens de COVID-19 pandemie. Aan deze studie namen 34 adolescenten en 67 ouders uit de RE-PAIR-studie (*'Relations and Emotions in Parent-Adolescent Interaction Research'*) deel. Ouders en kinderen rapporteerden meerdere keren per dag via hun telefoon over hun stemming gedurende een periode van twee weken. Deze methode van dataverzameling wordt ook wel ecological momentary assessments (EMA) genoemd.

Dit onderzoek laat zien dat de negatieve stemming van ouders was toegenomen in vergelijking tot de periode voorafgaand aan de pandemie. Dit was niet het geval voor de stemming van de adolescent, noch voor de mate van warmte en kritiek van de ouder. Het kunnen verdragen van onzekerheid hangt samen met een sterkere negatieve en minder positieve stemming van adolescenten en ouders. Intolerantie van onzekerheid, maar geen andere pandemie-gerelateerde kenmerken (d.w.z. woonoppervlakte, inkomen, familieleden met COVID-19, thuiswerken, kinderen helpen met school en contact met COVID-19-patiënten op het werk) hielden verband met de toename van negatieve stemming van ouders tijdens de pandemie. De relatief gezonde gezinnen van deze studie gingen behoorlijk goed om met de omstandigheden aan het begin van de pandemie. De verschillende uitkomsten suggereren echter wel dat het sterk kan variëren tussen gezinnen of ze last hebben van problemen door de pandemie, dus *'one size does not fit all'*. Beleidsmakers en professionals in de geestelijke gezondheidszorg dienen zich ervan bewust zijn dat elke ouder en adolescent baat kan hebben bij een andere coping strategie. Online contact, het zoeken van afleiding zoals naar muziek luisteren, sporten of televisiekijken, en zijn hier voorbeelden van. Op deze manier kan iedereen manieren vinden die passen bij hun eigen persoonlijke behoeften ten tijde van een lockdown en social distancing-maatregelen.

Algemene discussie

In **hoofdstuk 8** worden de resultaten van dit proefschrift besproken aan de hand van de drie elementen, zoals beschreven in hoofdstuk 1.

1. Door meerdere gezinsleden samen te onderzoeken, broers en zussen, vaders en moeders, in plaats van ons te richten op het individu en/of één ouder,

laten we nieuwe patronen zien tussen negatieve opvoedervaringen in de jeugd en psychische problemen en de bi-directionele verbanden daartussen. De resultaten ondersteunen het idee dat de impact van mishandeling en negatieve interacties tussen ouders en kinderen tijdens de kindertijd langdurig en omvangrijk is: het treft niet alleen één kind, maar kan ook de psychische problemen bij broers en zussen vergroten. Bovendien hebben psychische problemen van ouders en kinderen, met name externaliserende problematiek, invloed op de manier waarop ouders en kinderen met elkaar omgaan. Het gezin moet daarom beschouwd worden als een dynamisch interactief systeem in onderzoek en in de klinische praktijk. Daarom is het belangrijk om gezinsleden (bijvoorbeeld ouders of broers en zussen) te betrekken bij het aanpakken van psychische problemen.

2. In dit proefschrift gebruikten we verschillende meetmethoden om de ouder-kindrelatie in kaart te brengen. Namelijk, zelfrapportages, gedragsobservaties, ecological momentary assessments (EMA) en interviews. Alle methoden onderzoeken verschillende facetten van de ouder-kindrelatie en geen enkele methode kan de volledige complexiteit en dynamiek van de ouder-kindrelatie vastleggen. De keuze van de meting moet worden bepaald door de onderzoeksvraag en de theoretische aannames die aan elke methode ten grondslag liggen. Uitkomsten van de vragenlijsten, observaties, EMA en interviews hoeven niet overeen te komen of identiek te zijn. Dus, hoewel het samenbrengen van bevindingen uit verschillende methoden een uitdaging kan zijn, strekt het combineren van methoden in kliniek en onderzoek tot de aanbeveling om zo een geïntegreerd beeld te krijgen van de ouder-kind interacties en -relatie.

3. Families zijn dynamische en interacterende systemen waarin verschillende processen op meerdere niveaus plaatsvinden, d.w.z. het familie-, dyadisch en individueel niveau. Om de perspectieven van deelnemende familieleden te combineren en data van de verschillende niveaus te analyseren, zijn complexe statistische methoden nodig. Onderzoek naar families brengt daarnaast een aantal uitdagingen met zich mee, zoals de samenhang in de data van verschillende leden binnen het gezin en variërende gezinsgroottes. Geavanceerde statistische kennis en vaardigheden en interdisciplinaire samenwerkingen zijn nodig om om te gaan met de complexiteit van de processen binnen het gezin, de familiedata en de bijbehorende analytische modellen. Daarom moeten familie-onderzoekers compromissen sluiten tussen de 'ideale' en de praktisch haalbare statistische modellen.

Al met al ondersteunen de bevindingen van dit proefschrift het belang van de gezinscontext – de ouder-kindrelatie en opvoedervaringen van broers en zussen – in de ontwikkeling en mate van psychische problemen. In de behandelrichtlijnen van veelvoorkomende psychische stoornissen, zoals angst en depressie, zijn de meeste therapieën gericht op het verbeteren van de symptomatologie van het individu. We weten echter dat interacties in het gezin (tijdens de jeugd) verband houden met mentaal welzijn, en andersom, dat psychologische problemen van een familielid impact kunnen hebben op de interacties en relaties in het gezin. Met een systemische aanpak en oog voor vroegere én huidige familierelaties worden patiënten mogelijk nog beter geholpen. Daarom is een systemische aanpak, waarin ouders en broers en zussen betrokken worden, in zowel onderzoek als praktijk aan te bevelen. Het ondersteunen van families door middel van interventies om de ouder-kindrelatie te verbeteren kan zeer waardevol zijn en (vroegtijdige) behandeling van psychische en gedragsproblemen (van ouder of kind) kan het gehele gezin ten goede komen.

Heterogeniteit in onderzoeksbevindingen is eerder regel dan uitzondering. Hoewel onderzoek op epidemiologisch niveau relevante inzichten geeft in patronen tussen personen en processen binnen de persoon met betrekking tot opvoeding en psychische problemen, is dit niet op ieder gezin of individu van toepassing. Deze observatie kan worden vertaald naar de praktijk in die zin dat klinische behandelrichtlijnen voor veel, maar niet voor alle cliënten geschikt zijn. Het sensitief afstemmen van (systeem)therapie op de individuele cliënt of gezin is essentieel.

De conclusie van dit proefschrift kan kort en bondig worden omschreven: ‘Family Matters’. Om psychische problemen beter te begrijpen en preventie en behandeling te verbeteren, dienen behandelaren en onderzoekers verder te kijken dan het individu. Dat wil zeggen, de gezinscontext, interacties met en perspectieven van broers en zussen, vader en moeder is belangrijk in onderzoek en klinische praktijk. Toch moet enige bescheidenheid in acht worden genomen bij. Gezien de verscheidenheid tussen mensen en de complexiteit van menselijke interacties verwacht ik dat er altijd een deel van menselijk gedrag en gevoelens zal zijn dat niet in algemene wetten of theorieën kan worden gevat. Ondanks de kracht en de voordelen van wetenschappelijk onderzoek, zullen we de gehele menselijke psychologie nooit volledig kennen, en dat is precies waarom we ons altijd moeten blijven verdiepen in anderen en onszelf.